

Povezanost emocionalne inteligencije i vršnjačkog nasilja

Golubić, Mia

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:805944>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-17**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**MIA GOLUBIĆ
ZAVRŠNI RAD**

**POVEZANOST EMOCIONALNE
INTELIGENCIJE I VRŠNJAČKOG
NASILJA**

Čakovec, srpanj 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
Čakovec

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Mia Golubić

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Povezanost emocionalne inteligencije i
vršnjačkog nasilja

MENTOR: doc .dr .sc. Tea Pahić

Čakovec, srpanj 2019.

SAŽETAK	2
1. UVOD	4
2. EMOCIONALNA INTELIGENCIJA	5
2.1 Modeli emocionalne inteligencije	7
2.1.1 Model Mayera i Saloveya	8
2.1.2 Bar-On model	12
2.1.3 Golemanov model emocionalne inteligencije.....	13
2.2 Važnost razvoja emocionalne inteligencije	14
3. EMPATIJA I PROSOCIJALNO PONAŠANJE.....	15
4. VRŠNJAČKO NASILJE	18
4.1 Oblici vršnjačkog nasilja	19
4.2 Krug nasilja - nasilnik, žrtva, promatrač	20
4.3 Čimbenici nasilnog ponašanja.....	23
4.4 Roditeljski stilovi kao protektivni odnosno rizični čimbenik u nastanku nasilnog ponašanja	24
5. POVEZANOST EMOCIONALNE INTELIGENCIJE I VRŠNJAČKOG NASILJA	26
6. ZAKLJUČAK	29
LITERATURA.....	30
PRILOZI.....	
Izjava o samostalnoj izradi rada.....	33

SAŽETAK

Vršnjačko nasilje danas predstavlja globalni problem s kojim se suočavaju gotovo sva djeca, a Coloroso (2004) ga definira kao namjerno ponavljajuće ponašanje kojem je svrha izazvati strah ili povrijediti. Od posljedica nasilja ne trpe samo žrtve, već i njihove obitelji, kao i nasilnici i promatrači nasilja. Da bi prekinuli krug nasilja potrebno je mnogo više od prepoznavanja i zaustavljanja nasilnika. Nužno je ispitati i druge faktore, poput kako i zašto je dijete postalo meta ili nasilnik te koji čimbenici povećavaju rizik za nasilje kao i koji su to faktori koji utječu na sprječavanje nasilja (Coloroso, 2004). Valić i Brajša-Žganec (2018) navode da se jednim od protektivnih faktora smatra i emocionalna inteligencija. Emocionalna inteligencija relativno je mlad konstrukt koji u posljednje vrijeme zaokuplja pažnju stručnjaka te je zadnjih dvadesetak godina prikupljen veliki broj dokaza o njenoj važnosti u predviđanju različitih aspekata socijalnog funkcioniranja (Grgić, Čikeš i Ručević, 2014).

Goleman (1997) smatra kako je agresivnost kod mladih i općenito u cijelome društvu dokaz o nerazvijenosti i nedostatku emocionalne inteligencije te misli kako je jedini način za rješavanje tog problema o nedostatku empatije u cijelome svijetu poticanje i razvoj emocionalne inteligencije.

Ovaj rad predstavlja pregled literature kojem je cilj objasniti važnost emocionalne inteligencije i uloge koju igra u razvoju svakog pojedinca te koja je njezina možebitna uloga pri sprečavanju vršnjačkog nasilja.

Ključne riječi: emocionalna inteligencija, empatija, prosocijalno ponašanje, vršnjačko nasilje

Abstract

Peer violence today is a global problem faced by almost all children, and Coloroso (2004) defines it as deliberately recurring behavior that has the purpose of causing fear or hurt. From the consequences of violence do not only suffer victims, but also their families, as well as bullies and observers of violence. To end the cycle of violence requires much more than identifying and stopping bullies. It is necessary to examine other factors, such as how and why the child has become a target or a bully and which factor increase the risk for violence as well as what are the factors that affect the prevention of violence (Coloroso, 2004). Valić and Brajša-Žganec (2018) state that one of protective factors is considered emotional intelligence. Emotional intelligence is a relatively young construct that has recently been attracting the attention of experts, and for the last twenty years, a great deal of evidence has been gathered about its importance in predicting various aspects of social functioning (Grgić, Čikeš i Ručević, 2014). Goleman (1997) considers the aggression in young people and in general throughout society proof of underdevelopment and lack of emotional intelligence, and thinks that the only way to address the problem of the lack of empathy in the worldwide promotion and development of emotional intelligence. This paper presents an overview of the literature aimed of explaining the importance of emotional intelligence and the role it plays in the development of each individual and its potential role in preventing peer violence.

Key words: emotional intelligence, empathy, prosocial behavior, peer violence

1. UVOD

Što osjećamo, kako se ponašamo, što nas navodi na postupke koje radimo, a da možda nismo ni svjesni posljedica? Sve veći nesklad između emocija i razuma postao je jedan od bitnih humanih problema današnjice (Hercigonja, 2018). Kako današnje društvo pokazuje sve manje empatije, ne čudi da i djeca usvajaju takav obrazac ponašanja pa tako ne znaju izraziti svoje emocije, ne znaju se nositi s njima, izruguju se drugima zbog lošijeg socijalnog statusa, javlja se sve veći broj depresivne djece, a bilježi se i porast nasilja među vršnjacima (Goleman, 1997).

Emocionalna inteligencija se pokazala kao bitna stavka u razvoju djece i njihovog prosocijalnog ponašanja, čak i kao čimbenik smanjenja vršnjačkog nasilja (Valić i Brajša-Žganec, 2018). O konceptu emocionalne inteligencije premalo se govori, pogotovo o njenom utjecaju u kontekstu odgoja i obrazovanja. Sigurno da je emocionalna inteligencija bitna komponenta odgoja i obrazovanja i kao takva važna u odgojno-obrazovnim profesijama. Uz prve, roditeljske odnose i obiteljske poticaje, ustanove predškolskog odgoja i škole trebale bi imati i poticati programe za razvoj emocionalne kompetencije. Krulić Kuzman, Velki i Takšić (2017) navode zabrinjavajuće rezultate istraživanja koje je provedeno u hrvatskim školama, a koje je pokazalo kako je čak 35% djece svakodnevno uključeno u nasilje, ili kao počinitelj ili kao žrtva. Takvi rezultati ukazuju na potrebu istraživanja različitih faktora kojima bi se moglo utjecati na prevenciju vršnjačkog nasilja. Emocionalna inteligencija kao jedan od tih faktora, uključuje skup sposobnosti o razumijevanju i izražavanju vlastitih emocija, kao i procjeni i shvaćanju tuđih emocija te korištenja emocija kao temelja rješavanja i uopće razumijevanja problema. Sa stajališta koncepta emocionalne inteligencije, onaj tko ima takve sposobnosti smatra se emocionalno vještim i prilagođenim pojedincem dok onaj tko ih nema razvijene u dovoljnoj mjeri može biti oštećen u emocionalnom i socijalnom funkcioniranju (Ivanović, 2008).

2. EMOCIONALNA INTELIGENCIJA

Emocionalna inteligencija kao takva svoje temelje nastanka ima kroz otkrivanje takozvane socijalne inteligencije. Najčešće spominjana osnova za pojavu koncepta emocionalne inteligencije bila je u podjeli socijalne inteligencije na interpersonalnu i intrapersonalnu inteligenciju (Gardner, 1983; prema Takšić, Mohorić i Munjas, 2006).

Prva se koristi u odnosima s drugim ljudima u situacijama kada nastojimo razumjeti nečije ponašanje, motive ili emocije, a intrapersonalna je osnova za razumijevanje vlastite ličnosti i onoga što nas pokreće.

Pojam emocionalne inteligencije prvi puta u svojim radovima uvode Peter Salovey sa sveučilišta Yale i John D. Mayer sa sveučilišta New Hampshire.

Oni definiraju emocionalnu inteligenciju kao ...*“sposobnost uočavanja emocija, pristup i priziv emocija kao pomoć mišljenju, sposobnost razumijevanja emocija i emocionalnih spoznaja, te mišljenska regulacija emocija u svrhu promicanja emocionalnog i intelektualnog razvitka.”*(Mayer i Salovey, 1999 str.22) Isti autori naknadno navode da prijašnja definicija izostavlja razmišljanje o osjećajima te predlažu redefiniciju koja glasi: *„emocionalna inteligencija uključuje sposobnost preciznog uočavanja, procjene i izražavanja emocija; sposobnost pristupa i/ili priziva osjećaja kad oni olakšavaju razmišljanje; sposobnost razumijevanja emocija i emocionalnih spoznaja, te sposobnost regulacije emocija u svrhu pomaganja emocionalnom i intelektualnom razvitku“*. (Salovey i Mayer, 1999, str.28). Golemanova definicija emocionalne inteligencije kaže da je to sposobnost kao mogućnost motiviranja samog sebe i ustrajavanje unatoč poteškoćama i frustracijama, obuzdavanje impulzivnosti i odgađanje trenutka primanja nagrade, reguliranje svojih raspoloženja i onemogućavanje uzrujanosti da zaguši sposobnost razmišljanja te suosjećanje i nadanje (Goleman, 1997). No kako bi se uopće kvalitetno razumio koncept emocionalne inteligencije trebamo razumjeti i njegove dvije sastavnice- emocije i inteligenciju.

Mayer i Salovey (1999) navode da emocije obuhvaćaju raspoloženje, prosudbe kao i sva ostala stanja koja osjećamo. Milivojević (2010) tvrdi da je emocija reakcija osobe na neko zbivanje i da osobe na to zbivanje reagiraju na različite načine. Kakva god da bila

definicija emocija, emocije su osjećaji koje svi imamo i svi se s njima nosimo na različite načine. S druge strane, opća inteligencija je sposobnost razumijevanja, planiranja, rješavanja problema, apstraktnog mišljenja, stvaranju ideja, korištenja jezika i učenja. (Hercigonja, 2018). Iako se znanstvenici još nisu usuglasili u definiranju kvocijenta inteligencije, većina ih smatra da ga je moguće mjeriti standardiziranim testovima u kojima se mjeri vokabular, zapažanje, vještine obrade informacija, kao i verbalne i neverbalne sposobnosti (Hercigonja, 2018). Za razliku od kvocijenta inteligencije za mjerenje emocionalne inteligencije ne postoji model prema kojem se može mjeriti točan odgovor pa tako prema rezultatima istraživanja, različiti načini bodovanja mogu dati različite rezultate (Takšić i sur. 2006).

Ono što je bitno napomenuti je to da se emocionalna inteligencija ne suprotstavlja inteligenciji već da su to, kako navodi Goleman (1997) odvojene sposobnosti koje se kombiniraju. Uz to, emocionalna inteligencija je sposobnost koja se razvija s dobi i moguće ju je učiti i poboljšati.

Goleman (1997) navodi da brojni dokazi potvrđuju da osobe s visokom razinom emocionalne inteligencije imaju prednost u različitim aspektima života kao što su poslovni i akademski uspjeh, održavanje prijateljstva i bliski odnosi s drugima, za razliku od ljudi s niskom razinom emocionalne inteligencije koji ne mogu ostvariti emocionalnu ravnotežu.

Emocionalna inteligencija bitan je faktor u razvoju svake osobe i zbog toga se u posljednje vrijeme sve više govori o njenom poticanju od najranije životne dobi, a Shapiro (1998) govori da, iako je važna u uspješnosti pojedinca u životu, da je najprije uočena u području odgoja.

Sva istraživanja emocionalne inteligencije pokazuju da je povezana s empatijom i prosocijalnim ponašanjem stoga ne čudi sve više školskih programa koji su se odlučili posvetiti razvoju emocionalne kompetencije. Takšić i sur. (2006) napominju da ovakvi programi, imaju za cilj imaju pomoći djeci razviti socijalne i emocionalne kompetencije, tako da se kod djece potiču vještine prepoznavanja emocija, upravljanja emocijama kod sebe i kod drugih, empatije i prosocijalnog ponašanja i slično.

Goleman (1997) tvrdi da najviše uznemiruju podaci koji su dobiveni opsežnim istraživanjima, a koji pokazuju da današnja generacija djece ima više emocionalnih problema od prethodne te da su djeca osamljenija i deprimiranija, sklonija ljutnji i agresivnija. Poteškoće koje se danas događaju s djecom, od toga da je nošenje oružja u školu postalo svakodnevica, kao i da je sve veći postotak djece koja se ne znaju nositi s vlastitim emocijama navode nas na zaključak kako je prijeko potrebno razvijati sve faktore koji mogu pomoći djeci da postanu zdravija, sretnija, stabilnija i uspješnija, a jedan od tih faktora zasigurno je i emocionalna inteligencija.

2.1 Modeli emocionalne inteligencije

Postoje dva temeljna određenja emocionalne inteligencije koja se razlikuju po stajalištima o njenoj etiološkoj prirodi (Averil, 2007: prema Hajncl i Vučenović, 2013).

Zbog znanstvene preglednosti Hajncl i Vučenović (2013) predlažu podjelu teorijskih modela emocionalne inteligencije u dvije velike skupine: na miješane modele emocionalne inteligencije i modele emocionalne inteligencije kao sposobnosti. Oni naglašavaju kako je podjela rezultat zagovornika oba smjera da se emocionalna inteligencija odredi kao samostalna dimenzija koja se razlikuje od drugih crta ličnosti i inteligencije.

Predstavnici miješanih modela prihvaćaju emocionalnu inteligenciju kao novu domenu iz područja ličnosti, ali se razlikuju od drugih po svojoj vezi s emocijama.

Modeli emocionalne inteligencije kao mentalnih sposobnosti fokusiraju se na sposobnost procesiranja afektivnih informacija.

Hajncl i Vučenović (2013) navode da ukoliko se potvrde nalazi u budućim empirijskim istraživanjima po kojima emocionalna inteligencija kao crta ličnosti nije povezana s kognitivnim sposobnostima, da bi se moglo zaključiti kako svi modeli emocionalne inteligencije imaju povezanost s crtama ličnosti i kognitivnim sposobnostima, odnosno da bi se svi modeli mogli svrstati u „miješane“.

U Enciklopediji primjenjene psihologije modeli emocionalne inteligencije su prikazani kao pregledi tri najutjecajnije teorije, a to su: model Mayera i Saloveya emocionalne inteligencije kao sposobnosti, Bar-onov model socijalne inteligencije i Golemanov model emocionalne kompetencije (Cheerniss, 2014; prema Hajncl, 2013).

2.1.1 Model Mayera i Saloveya

Model Mayera i Saloveya je najčešće navođen model u temama posvećenim emocionalnoj inteligenciji.

U njihovoj prvoj verziji iz 1990. godine model emocionalne inteligencije uključivao je tri razine sposobnosti, to su: procjena i izražavanje emocija kod sebe i drugih, regulacija emocija kod sebe i kod drugih osoba i uporaba emocija u adaptivne svrhe (Hercigonja, 2018).

Isti autori 1997. godine objavljuju novu proširenu verziju u kojoj dijele sposobnosti i vještine na četiri područja: sposobnost opažanja emocija, upotreba emocija za olakšavanje mišljenja, razumijevanje emocija i upravljanje emocija (Mayer i Salovey, 1997; prema Mayer, Salovey i Caruso, 2004).

Ta kasnija verzija poznata i pod nazivom model četiri grane ili four-branch model.

Tablica 1. Struktura sposobnosti i vještina uključenih u konstrukt emocionalne inteligencije (Mayer i Salovey, 1999)

4.razina: REFLEKSIVNA REGULACIJA EMOCIJA U PROMOCIJI EMOCIONALNOG I INTELEKTUALNOG RAZVOJA			
Sposobnost otvorenosti za osjećaje za one ugodne kao i one neugodne	Sposobnost refleksivnog uživanja ili odvajanja od emocija ovisno o procjeni informiranosti ili korisnosti	Sposobnost refleksivnog praćenja emocija u odnosu na sebe i druge kao i prepoznavanje toga koliko su tipične, jasne utjecajne ili odmjerene	Sposobnost upravljanja svojim i tuđim emocijama ublažavajući neugodne i pojačavajući ugodne emocije, bez umanjivanja ili prenaglašavanja informacija koje prenose
3.razina: RAZUMIJEVANJE I ANALIZA EMOCIJA: UPORABA EMOCIONALNIH ZNANJA			
Sposobnosti imenovanja emocija i prepoznavanje odnosa između riječi i samih emocija	Sposobnost interpretiranja značenja koje emocije prenose	Sposobnost razumijevanja složenih osjećaja	Sposobnost prepoznavanja vjerojatnih prijelaza između emocija kao prijelaz iz ljutnje u zadovoljstvo ili iz ljutnje u stid

2.razina: EMOCIONALNA FACILITACIJA MIŠLJENJA			
Emocije određuju mišljenje tako da usmjeravaju pažnju na važne informacije	Emocije su dovoljno jasne i dostupne tako da pomažu u prosuđivanju i pamćenju događaja koji su u vezi s različitim emocijama	Promjene raspoloženja mijenjaju perspektivu pojedinca od optimistične do pesimistične, potičući razmatranja različitih pogleda na istu situaciju	Emocionalna stanja olakšavaju pristupe specifičnim problemima: radost olakšava induktivno mišljenje i kreativnost
1.razina: PERCEPCIJA, PROCJENA I IZRAŽAVANJE EMOCIJA			
Sposobnost zapažanja emocija u nečijem tjelesnom stanju, osjećajima i mišljenju	Sposobnost zapažanja emocija kod drugih ljudi, u umjetničkim djelima, jeziku i ponašanju	Sposobnost točnog izražavanja emocija, kao i izražavanja potreba povezanih s tim emocijama	Sposobnost razlikovanja točnog od netočnog, odnosno iskrenog od neiskrenog izražavanja emocija

1. razina - PERCEPCIJA, PROCJENA I IZRAŽAVANJE EMOCIJA

Ona je najniža razina i predstavlja kapacitet za prepoznavanje emocija u sebi i drugima (Mayer, Salovey i Caruso, 2004). Ta prva razina predstavlja emocionalnu sposobnost da osoba prepozna odnosno zapazi vlastite emocije kao i emocije drugih. Ova razina uključuje i mogućnost preciznog izražavanja osjećaja i potreba, a kako emocionalno inteligentni pojedinci prepoznaju izražavanje i očitovanje emocija, oni su i osjetljiviji na manipulativne izraze (Salovey i Sluyter, 1999).

2. razina - EMOCIONALNA FACILITACIJA MIŠLJENJA

Druga razina uključuje sposobnosti emocija u olakšavanju mišljenja (Mayer, Salovey i Caruso, 2004).

Mayer i Salovey (1999) navode kako se sazrijevanjem emocije počinju oblikovati i poboljšavati mišljenje, usmjeravanjem pojedinca prema nekim važnim promjenama. Emocije uvode prioritete u mišljenje tako što usmjeravaju na važne informacije. Promjene raspoloženja mijenjaju perspektivu pojedinca od optimistične do pesimistične i potiču razmatranje različitih stajališta. Različite vrste raspoloženja olakšavaju različite vrste posla i oblike zaključivanja (Salovey i Sluyter, 1999).

3. razina - KORIŠTENJE EMOCIONALNIH ZNANJA

Treća razina uključuje razumijevanje emocija, sposobnost analize emocija i uporabe emocionalnih znanja (Mayer i Salovey, 1999). Salovey i Sluyter (1999) smatraju da se emocionalna znanja razvijaju od djetinjstva i usavršavaju kroz cijeli život. Tijekom djetinjstva javlja se mogućnost uočavanja sličnosti i razlika u emocijama i sposobnosti tumačenja značenja emocija. Kasnije, u odrasloj dobi se javlja sposobnost prepoznavanja prijelaza u emocijama.

4.razina - REFLEKSIVNA REGULACIJA EMOCIJA U PROMOCIJI EMOCIONALNOG I INTELEKTUALNOG RAZVOJA

Najviša razina emocionalne inteligencije je svjesna regulacija emocija kako bi se pojačao emocionalni i intelektualni rast (Mayer i Salovey, 1999).

Temeljna sposobnost ove razine počinje otvorenošću prema emocijama, bile one ugodne ili neugodne, a jedini način da naučimo nešto o osjećajima je ako smo ih svjesni i otvoreni prema njima (Mayer i Salovey, 1999).

Prema Hercigonja (2018) najsloženija sposobnost ove razine emocionalne inteligencije je sposobnost upravljanja emocijama u sebi i drugima ublažavanjem negativnih emocija i pojačanjem ugodnih.

2.1.2 Bar-On model

Prema Bar-Onovom modelu emocionalno-socijalna inteligencija je raskrižje međusobno povezanih emocija i socijalnih kompetencija i vještina koje definiraju koliko dobro razumijemo i izražavamo sebe te koliko dobro razumijemo druge (Bar-On, 2006).

Bar-On (2006) smatra da biti emocionalno i socijalno inteligentan znači razumjeti i izraziti sebe, razumjeti druge i poistovjetiti se s njima i uspješno se nositi s bilo kakvim izazovima i stresom.

Njegov model obuhvaća pet područja:

-intrapersonalne komponente- sposobnosti osobe da bude svjesna samog sebe, razumijevanje vlastitih osjećaja i emocija, svjesnost o vlastitim snagama i manama, sposobnost izražavanja vlastitih osjećaja i mišljenja na nedestruktivan način.

-interpersonalne komponente- sposobnost razumijevanja tuđih emocija i potreba kao i održavanja zadovoljavajućih odnosa s drugim osobama.

-prilagodljivost- sposobnost provjeravanja vlastitih osjećaja na osnovu objektivnih vanjskih znakova, fleksibilnost prema prilagodbi osjećaja i mišljenja prema promjeni situacije i međusobnih problema.

-upravljanje stresom- sposobnost svladavanja stresa i kontrola jakih emocija.

-opće raspoloženje- sposobnost motivacije, sreće i optimizma.

2.1.3 Golemanov model emocionalne inteligencije

Golemanov model najčešće se povezuje s radnim učinkom.

Goleman gleda na emocionalnu inteligenciju potpuno drukčije od Mayera i Saloveya pa je stoga i često kritiziran, a ponajviše zbog tvrdnje kako je emocionalna inteligencija u stanju objasniti čak 80 posto učinka na uspjeh u životu.

On smatra da je emocionalna inteligencija skup sposobnosti koje uključuju samokontrolu, revnost, ustrajnost i sposobnost motiviranja samog sebe, te je definirao emocionalnu inteligenciju ..“*sposobnostima kao što je mogućnost motiviranja samog sebe i ustrajanje unatoč poteškoćama i frustracijama; obuzdavanje impulzivnosti i odgađanje trenutka primanja nagrade; reguliranje svojih raspoloženja i onemogućavanje uzrujanosti da zagluši sposobnost razmišljanja; suosjećanje i nadanje.*“ (Goleman, 1997, str.34).

Autor naglašava kako postoje brojni dokazi da osobe s visokim stupnjem emocionalne inteligencije imaju prednost u svim područjima te da će takvi ljudi vjerojatnije biti zadovoljni i sretni za razliku od ljudi s manjom razinom emocionalne inteligencije.

2.2 Važnost razvoja emocionalne inteligencije

Goleman u predgovoru knjige Saloveya i Sluytera (1997) naglašava problematiku opasnosti u kojima se djeca sve češće nalaze kad zađu u pubertet, kao što su uživanje opojnih sredstava, neželjena trudnoća, nasilje i depresija te navodi da je prijeko potrebna zadaća obuzdavanja tih problema.

Goleman (1997) govori o tome da su škole i kultura postale zaokupljene akademskim sposobnostima dok se zanemari emocionalna inteligencija. Autor upozorava kako se premalo razmišlja o kvaliteti života djece u školama i da se to očituje u svakodnevnim incidentima koji se događaju u školama. Goleman (1997) također naglašava i upozorava na sve veći val nasilja među djecom, rast broja depresivne djece i mentalnih oboljenja mladih.

Saarni (prema Salovey i Sluyter, 1999) navodi da istraživanja pokazuju da ona djeca koja su vješta u čitanju emocija drugih su ona koja su omiljenija kod vršnjaka. Nasuprot tome, djeca koja odrastaju u obitelji gdje ih se neprestano zlostavlja, mogu iskazati manje razumijevanje tuđih emocija i u interakciji s vršnjacima često iskazuju kombinaciju agresivnosti i povučenosti. Navodi također da su nedostaci u razumijevanju tuđih emocija vjerojatno povezani s nižim razinama socijalne kompetencije i vršnjačke prihvaćenosti.

Eisenber, Fakes i Losoya (prema Salovey i Sluyter, 1999) misle da roditeljsko izražavanje emocija posredno utječe na emocionalnu i društvenu kompetenciju djece jer se na taj način oblikuje način dječjeg izražavanja emocija. Sukladno tome, za očekivati je da će roditeljski postupci povezani s emocijama utjecati na stupanj kojim dijete izražava emocije i na njihovu sposobnost regulacije emocija. Učenje emocija počinje u roditeljskom domu, pa su tako roditelji prvi koji uče djecu na koji način izražavati emocije i na koji način upravljati vlastitim emocija.

Obiteljska emocionalna izražajnost veže se uz djetetove društveno-emocionalne kompetencije.

Sve te činjenice ukazale su i na važnost emocionalnog konteksta u školama, tako Samarin i Takšić (2009) navode da više nisu upitni nalazi koji potvrđuju da je kod djece školske dobi moguće postići pozitivan utjecaj na razvoj emocionalne kompetencije.

Istraživanja su pokazala da je, ako se na pravilan način i sustavan način potiču socijalne i emocionalne kompetencije, moguće poboljšati uspjeh u školi, unaprijediti prosocijalno ponašanje i smanjiti agresivno ponašanje (Durlak i Weissberg, 2005.; Taylor i Dymnicko, 2007.: prema Samarin i Takšić, 2009).

Ovakvi nalazi istraživanja su dovoljan razlog za uvođenje programa za razvoj emocionalne inteligencije u odgojno-obrazovne ustanove. No, postavlja se pitanje na koji način organizirati takve programe. U odgojno-obrazovnim ustanovama vrijeme je ograničeno nastavnim kurikulumom ili pak neslaganjem stručnih kadrova oko izbora i važnosti programa što onemogućuje uvođenje kvalitetnih sadržaja kojima bi se poticao razvoj emocionalne inteligencije.

3. EMPATIJA I PROSOCIJALNO PONAŠANJE

Termin empatije prvi je upotrijebio Titchner 1909. godine koristeći ga kao kognitivnu sposobnost razumijevanja unutarnjeg stanja druge osobe (prema Raboteg-Šarić, 1995).

Goleman (1997) vidi empatiju kao osnovnu vještinu za ophođenje s ljudima i smatra da su osobe koje iskazuju empatiju bolje prilagođene suptilnim društvenim signalima koji pokazuju ono što drugi žele ili što im je bitno. Isti autor navodi da se empatija temelji na svijesti o vlastitoj ličnosti i što smo više otvoreniji prema vlastitim emocijama da smo vještiji u isčitavanju i vlastitih i tuđih osjećaja.

Mayer i Salovey (1990) misle da je empatija glavna karakteristika emocionalno inteligentnog ponašanja i da je također motivator altruističnog ponašanja te ju uključuju kao komponentu emocionalne inteligencije.

Raboteg-Šarić (1995) navodi da se empatija odnosi na svjestan pokušaj razumijevanja drugih osoba, odnosno da uključuje dijeljenje emocija s drugima, a njezine razvojne faze odgovaraju fazama kognitivnog razvoja.

Učenje empatije je proces koji započinje već u najranijoj životnoj dobi pa se tako do kraja prve godine djetetova života razvija globalna empatija. U tom razdoblju dijete ne razlikuje sebe od drugih i ponaša se kao da se ono što se događa drugima, događa i njemu. Nakon prve godine javlja se egocentrična empatija gdje dijete potpuno shvaća sebe i druge kao različite entitete (Raboteg-Šarić, 1995). Dijete je u toj fazi sposobno doživjeti empatiju shvaćajući da je druga osoba, a ne ono samo u nevolji, ali još ne razlikuje dobro unutarnja stanja drugih od vlastitih. Empatija za osjećaje drugih javlja se između druge i treće godine života, pa tako dijete postaje svjesno da druge osobe imaju osjećaje drukčije od njihovih. S razvojem govora dijete počinje empatizirati sa sve složenijim emocionalnim stanjima. Empatija za nečije životne uvjete počinje se javljati u kasnom djetinjstvu gdje dijete postaje svjesno da drugi doživljavaju različite emocije u širim životnim uvjetima (Raboteg-Šarić, 1995). Daljnjim odrastanjem osoba uči o povezanosti osobnih osjećaja i ponašanja i osjećaja drugih, pa tako stječe i razvijeniju kognitivnu empatiju (Jurčević-Lozančić, 2016). Prema Raboteg-Šarić (1995) empatija se smatra regulatorom većeg broja ponašanja u vezi s drugima, kao što su moralni razvoj i altruizam.

Björquist (1999; prema Ivanović, 2008) smatra da je empatija od ključnog značaja, odnosno da je socijalna inteligencija povezana s korištenjem direktne agresivnosti kod pojedinaca koji nemaju dovoljno razvijenu empatiju. Findaly, Giardi i Coplan (2006; prema Ivanović, 2008) navode da su empatična djeca socijalno osjetljivija te se ponašaju prosocijalno za razliku od manje empatične djece koja su sklona sramežljivom ili agresivnom ponašanju.

Jurčević-Lozančić (2016) navodi da postoje mnoga istraživanja koja pokazuju da se potičući i razvijajući empatiju i druga prosocijalna ponašanja kod djece znatno smanjuje agresivno ponašanje. Bez obzira na različite definicije empatije, ona bi se mogla sagledati kao ideal kojem bi svi trebali težiti i koji bi mogao imati moć za ostvarenje velikih društvenih promjena. Berk (2015) napominje da na empatiju snažno utječe

roditeljstvo te da oni roditelji koji su topli i pokazuju brigu za osjećaje svoje djece, ostvaruju veću vjerojatnost da će i njihova djeca reagirati brižno na tuđu uznemirenost. Iako se ističe značaj empatije i njezinog razvoja, roditelji su oni koji pri tome igraju prvu i glavnu ulogu. Stoga možemo zaključiti kako bi prvi korak naprijed prema cilju mogao biti obrazovanje roditelja o važnosti dječjeg emocionalnog razvoja, a s time i razvoja empatije i prosocijalnog ponašanja.

Raboteg-Šarić (1995) definira prosocijalno ponašanje u najširem smislu kao namjerno, voljno ponašanje s namjerom da se nekome pomogne. Prosocijalno ponašanje obuhvaća ponašanja kojima je u osnovi dobročinstvo, pomaganje drugima u nevolji, suosjećanje. Općenito, prosocijalno ponašanje se definira kao ono ponašanje kojim se želi učiniti neku korist ili pomoći nekome (Eisenberg i Mussen, 1989; prema Grgić, Čikeš i Ručević, 2014). Motivi za prosocijalno ponašanje mogu biti vrlo različiti. To može biti stvarna želja da se nekome pomogne, očekivanje nagrade ili pak ostvarivanje vlastitog interesa (Raboteg-Šarić, 1995).

Srodan pojam prosocijalnom ponašanju je altruizam koji Raboteg-Šarić (1995) definira kao nesebičan oblik pružanja pomoći. Altruizam se veže uz dobra djela i odnosi se na situacije u kojima su dobrobit i interes drugih stavljeni iznad osobnih.

Mnogi autori navode da se prosocijalno ponašanje počinje javljati već u dojenačkoj dobi, a s dobi se povećava i učestalost i složenost prosocijalnog ponašanja pa zato starija djeca iskazuju više prosocijalnog ponašanja od mlađe (Brajša-Žganec, 2003).

Brajša-Žganec (2003) navodi da na razvoj prosocijalnog ponašanja uz nasljedne faktore velik utjecaj ima i kultura te da je razvoj prosocijalnog ponašanja povezan s kognitivnim i emocionalnim razvojem, a posebice s razvojem empatije. Uz prosocijalno ponašanje često se ispituje i agresivnost jer se ta dva oblika ponašanja smatraju međusobno isključivima. Rezultati istraživanja pokazuju da se adolescenti s boljom sposobnosti regulacije emocija češće ponašaju prosocijalno nego što to čine mladi s lošijom sposobnosti regulacije emocija (Hubbard i Coie, 1994; Rydell, Berlin i Bohlin, 2003; Spinard i sur., 2006: prema Grgić i sur., 2014). Djecu koja su imala više rezultate na testu emocionalne inteligencije vršnjaci ocjenjuju kao manje agresivnu, dok ih nastavnici ocjenjuju kao više prosocijalnu, za razliku od djece koja su na istom testu

pokazala niže rezultate (Rubin, 1999; Lopes, Salovey i Straus, 2003: prema Grgić i sur., 2014).

Keresteš (2006) navodi da intervencijski programi koji za cilj imaju smanjiti dječje agresivno i nasilno ponašanje, često uključuju poticanje djetetovih prosocijalnih vještina imajući u vidu pretpostavku kako će se razvijanjem prosocijalnog ponašanja umanjiti agresivno ponašanje.

Među individualnim karakteristikama povezanim s prosocijalnim ponašanjem, Brajša-Žganec i Slunjski (2007) navode spol, dob odnosno stupanj razvoja, kao i osobine ličnosti i emocionalnog reagiranja. Iste autorice tvrde kako navedene karakteristike nisu nezavisne, već vrlo povezane. Također navode da spolne razlike u manifestiranju prosocijalnog ponašanja nisu postojane, ali da većina istraživanja ipak potvrđuje da se djevojčice ponašaju prosocijalnije od dječaka, kao i žene od muškaraca (Brajša, 1991.; Eisenberg i Mussen, 1989.; Rushton i sur., 1986.; Raboteg-Šarić i sur., 1994; sve prema Brajša-Žganec i Slunjski, 2007).

4. VRŠNJAČKO NASILJE

Vršnjačko nasilje postalo je ozbiljan globalni problem koji utječe na djecu u cijelom svijetu. Novine su gotovo svakodnevno prepune naslova o nasilju među djecom i njegovih stravičnih posljedica. Iako je vršnjačko nasilje prisutno oduvijek, tek je 1970-tih godina započeo veći interes za taj problem, a skandinavske zemlje su te koje su pokrenule prva istraživanja nasilja nakon kojih su osmišljeni i pokrenuti preventivno školski programi (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012).

Prvu definiciju nasilja među vršnjacima dao je Olweus (1998; prema Bilić i sur., 2012) koji smatra da je dijete zlostavljano kada je učestalo i trajno izloženo negativnim postupcima od strane jednog ili više djece. Olweus (1997) navodi da se negativnim postupcima smatra kada netko s namjerom želi izazvati neugodu ili fizičku bol drugome,

a ti postupci mogu biti fizički kontakt, širenje glasina, kreveljenje pa sve do namjernog isključivanja iz grupe.

Da bi razlikovali nasilje među vršnjacima od normalnog sukoba, trebaju biti prisutna tri elementa, to su: a) negativni namjerni postupci prema drugima s namjerom da ih se ozlijedi ili izazove neugoda, b) da se postupak trajno ponavlja i c) da postoji nejednak odnos snaga između nasilnika i žrtve (Buljan Flander, Durman Marjanović i Ćorić Špoljar, 2007). Buljan Flander i Ćosić (2004) navode da se najviše nasilništva među djecom događa u školi, kao i da istraživanja pokazuju da se nasilje među djecom najčešće događa u periodu od 4. do 8. razreda. Također, istraživanja su pokazala da su dječaci češće i napadači i žrtve. Zrilić (2006) piše da mnoga djeca u školu odlaze ispunjena strahom i vrlo često izbjegavaju školu kako bi izbjegli maltretiranje vršnjaka. Autorica također navodi kako je u zagrebačkim školama provedeno istraživanje koje je potvrdilo da je 20% djece zlostavljano 2-3 puta mjesečno ili češće. Posljedice takvog zlostavljanja su vrlo ozbiljne, pa se tako navode osjećaj nesigurnosti, smanjeno samopoštovanje, strah i izbjegavanje odlaska u školu, psihosomatski simptomi, kao i povećana sklonost depresijama u odrasloj dobi. Nasilje je uvijek bolno za žrtvu te može uzrokovati veliku patnju i psihološku štetu. Međutim, najviše uznemirava podatak da djeca koja su žrtve nasilja žive pod stalnim stresom, imaju noćne more i pomišljaju na samoubojstvo (Lawson, 2001: prema Zrilić, 2006).

4.1 Oblici vršnjačkog nasilja

Nasilje među vršnjacima može biti direktno i indirektno. U direktne oblike spadaju zadirkivanje, zastrašivanje ili udaranje dok indirektno uključuje ponašanja poput ogovaranja, manipuliranja ili isključivanja iz društva. No, osnovna podjela nasilja među vršnjacima obično je podjela na verbalno i fizičko nasilje dok novija istraživanja uključuju još i relacijsko ili emocionalno, seksualno, ekonomsko te kulturno nasilje (Bilić, Buljan-Flander, Hrpka, 2012). Bilić i sur. (2012) navode da je kod fizičkog nasilja riječ o udaranju rukom ili nogom, guranju, ozljeđivanju, štipanju i oštećivanju

žrtvine imovine te pišu da je takav oblik nasilja najmanje sofisticiran oblik nasilja među djecom. Što su počinitelji takve vrste nasilja stariji i njihove metode nasilja postaju sve agresivnije. Temeljni oblik verbalnog nasilja odnosi se na zlostavljanje putem riječi, pri čemu se nekoga nastoji povrijediti ili ga posramiti, što se postiže zadirkivanjem i nazivanjem pogrdnim imenima. Dugoročno verbalno nasilje ponekad ostavlja teže posljedice za žrtvu nasilja nego što je to slučaj s fizičkim zlostavljanjem (Bilić i sur., 2012). Seksualno nasilje podrazumijeva neželjeni fizički kontakt sa seksualnim implikacijama i uvredljive komentare. Kod relacijskog odnosno emocionalnog nasilja, počinitelj nasilja nastoji odbaciti žrtvu u suradnji s vršnjacima kako bi žrtvu socijalno isključili. Ekonomsko nasilje uključuje krađu i otuđivanje materijalne imovine dok kulturalno uključuje vrijeđanje na rasnoj osnovi (Bilić i sur., 2012).

Iako je svaki od navedenih oblika nasilja sam po sebi vrlo štetan, Coloroso (2004) naglašava kako nasilnici vrlo često kombiniraju više oblika nasilja kako bi napad bio što snažniji te navodi da dječaci češće koriste fizičko nasilništvo od djevojčica, a da djevojčice češće koriste nasilje kroz odnose pa tako isključuju nekoga iz socijalnog kruga kako bi ga povrijedile. Mnogo nasilne djece imaju zajedničke karakteristike pa se tako kao počinitelji nasilja ističu dječaci, popularna djeca i sportaši (Bosworth, Espelage i Simon, 2001.: prema Bilić i sur., 2012). Takva djeca su vrlo uspješna u socijalnim vještinama, omiljena su i lako mogu manipulirati drugima. Status u društvu im je vrlo bitan te kada shvate da im nasilje nad drugima donosi popularnost kod vršnjaka, takvo ponašanje će i ponavljati (Bilić i sur., 2012). Bilić i sur. (2012) navode za primjer istraživanje (Griffin i Gross, 2004) koje je pokazalo kako djeca nasilnog ponašanja imaju potrebu za dominiranjem te ne pokazuju nimalo empatije prema svojim žrtvama.

4.2 Krug nasilja - nasilnik, žrtva, promatrač

Coloroso (2004) navodi da se nasilnika ne može uvijek prepoznati po izgledu, međutim može ga se prepoznati po ponašanju, a nasilništvo uvijek uključuje 3 elementa.

To su: a) nesrazmjer moći-nasilnik može biti stariji, veći, popularniji, elokventniji ili suprotnog spola (nasilništvo ne pretpostavlja dvoje jednake djece u konfliktu, kao ni rivalitet među braćom ili sestrama), b) namjera da se povrijedi- nasilnik s namjerom želi nanijeti emocionalnu ili fizičku bol očekujući da će njegovi postupci uzrokovati patnju i bol i uživa u promatranju boli, c) prijetnja daljnjom agresijom- nasilnik i žrtva znaju da će se takvo ponašanje opet ponoviti, a kada nasilništvo u potpunosti dosegne svoj vrhunac, javlja se i d) prestravljenost- strah koji se javi kod žrtve nije samo meta za postizanje cilja, već cilj sam po sebi. Nakon što se javi prestravljenost žrtva se već osjeća toliko bespomoćno da je mala vjerojatnost da će uzvratiti ili od nekoga potražiti pomoć (Coloroso, 2004).

Olweus (1997) piše da je karakteristika nasilnika njegova agresivnost prema vršnjacima, ali da su često takva djeca nasilna i prema odraslima, kako učiteljima tako i roditeljima. Općenito, nasilnici imaju pozitivniji stav prema nasilju, a karakterizira ih impulzivnost i potreba za dominacijom (Olweus, 1997).

Coloroso (2004) navodi kako postoji sedam vrsta nasilnika: samouvjereni nasilnik, socijalni nasilnik, potpuno oboružani nasilnik, hiperaktivni nasilnik, nasilnik žrtva, grupa nasilnika te banda nasilnika.

Samouvjereni nasilnik nema nimalo empatije za svoje žrtve, koji je sklon nasilju i vrlo egoističan. Osjeća se dobro samo kad je superiorniji nad drugima, a odrasli i vršnjaci mu se dive zbog snažne ličnosti.

Socijalni nasilnik koji koristi uvrede, tračeve i izbjegavanje da bi izolirao mete i isključio ih iz socijalnog kruga. Manipulira i može izgledati kao brižan, ali na taj način prikriva nedostatak empatije i na taj način postiže ono što želi.

Potpuno oboružani nasilnik traži priliku za zlostavljanje kada ga nitko ne vidi. Naizgled je miran i nezainteresiran, ali šarmantan prema drugima, a posebno odraslima.

Hiperaktivni nasilnik obično predstavlja djecu s poteškoćama u učenju koja reagiraju agresivno na najmanje provokacije i opravdavaju svoje postupke prebacivanjem krivice na druge.

Nasilnik žrtva je u isto vrijeme i meta i nasilnik. On je i sam žrtva zlostavljanja od djece ili od odraslih pa zlostavlja druge radi osjećaja vlastite bespomoćnosti.

Grupa nasilnika predstavlja skupinu prijatelja koji vrše nasilje nad drugima samo kad su u grupi i rade stvari koje inače samostalno ne bi radili.

Banda nasilnika su skupina djece koje se svi boje, a kojima je cilj postizanje moći. Pojedinci im se priključuju zbog osjećaja pripadanja, ali poslije zbog odanosti grupi ne obraćaju pažnju na nikoga koga su povrijedili.

Žrtve nasilnika su općenito nesigurnije od ostale djece te su opreznija, osjećajnije i tiša. U nižim razredima kada su napadnuta od strane vršnjaka često reaguju plačem (Olweus, 1997).

Coloroso (2004) piše da je svoj djeci žrtvama zajedničko to što su ih izabrali nasilnici i to samo zato jer su po nečemu drugačiji od drugih. Autorica navodi kako konstantno zlostavljanje od strane vršnjaka sa sobom nosi strašne posljedice. Žrtvi se u potpunosti mijenja život, izolira se od strane vršnjaka i umjesto socijalnih, razvija vještine preživljavanja. Olweus (1997) tvrdi kako takva djeca imaju nisko samopoštovanje, vide sebe u negativnom svjetlu, smatraju za sebe da su glupi i neuspješni i osjećaju sram. Uz sram, Coloroso (2004) navodi još niz razloga zbog kojih žrtve ne progovaraju o nasilju, kao što su strah od osvećivanja, misle da im nitko ne može i ne želi pomoći i smatraju kako je nasilništvo dio odrastanja.

Zrilić (2006) navodi kako je jedan od bitnih elemenata programa za prevenciju nasilja ohrabrivanje i razgovor sa žrtvama jer učenici više traže pomoć kad osjete da im netko vjeruje.

Zrilić (2006) naglašava kako u krugu nasilja nisu samo nasilnici i žrtve već i promatrači. To su ona djeca koja i sama indirektno sudjeluju u nasilništvu. Bilić i sur. (2012) navode da promatrači mogu sudjelovati aktivno, na način da se priključe nasilju ili pasivno, tako što će odbiti pružiti pomoć. Neki se boje odmazde, odnosno da bi i sami mogli postati žrtve nasilja. Uz to, Coloroso (2004) navodi da se promatrači boje i da bi mogli pogoršati situaciju te da jednostavno ne znaju što napraviti i na koji način odreagirati. Bilić i sur. (2012) pišu kako rezultati istraživanja pokazuju da će se promatrači koji vide

kako dijete s nasilnim ponašanjem ne snosi posljedice za svoje ponašanje, a i sami su skloni agresivnom ponašanju, vjerojatno prikloniti nasilniku i sami ponašati nasilno te je stoga važno motivirati promatrače na reagiranje.

4.3 Čimbenici nasilnog ponašanja

Velki i Kuterovac Jagodić (2014) navode da se uz individualne karakteristike djece kao čimbenici nasilnog ponašanja još ističu i školski i vršnjački čimbenici, dok najznačajnije mjesto zauzima obitelj. Škola je važan dio mikrosustava u kojem djeca uz formalno obrazovanje stječu i sliku o samima sebi i svijetu koji ih okružuje. Škole koje nemaju dovoljno prilika za interakciju s nastavnicima i gdje djeca nemaju mogućnosti razviti povezanost s školom i nastavnicima, imaju negativnu školsku klimu koja je snažan prediktor uključenosti djece u nasilje. Više nasilničkog ponašanja bilježi se u školama u kojima nastavnici ne pružaju socijalnu podršku i koji ne uključuju dovoljno svu djecu u aktivnosti koje se odvijaju u razredu (Velki i Kuterovac Jagodić, 2014).

Drugi bitan čimbenik nasilja su vršnjaci. Djeca najčešće biraju prijatelje po sličnim interesima i reputaciji, pa tako nasilna djeca imaju prijatelje koji imaju pozitivniji stav prema nasilju. Za razliku od prijašnjih istraživanja koja su pokazala da su nasilnici odbačeni od strane vršnjaka, novija istraživanja pokazuju kako nasilna djeca nisu izolirana nego imaju prijatelje slične sebi koji podržavanju nasilno ponašanje. Općenito, počinitelji nasilja bolje su prihvaćeni od strane vršnjaka nego što su žrtve, koje su čak odbačene od strane vršnjaka (Velki i Kuterovac Jagodić, 2014).

Prva zajednica u kojoj dijete odrasta i razvija se je obitelj. Ona ima najbitniju ulogu u gotovo svim aspektima razvoja djeteta. Velki i Kuterovac Jagodić (2014) ističu jednoroditeljske obitelji kao rizični čimbenik za nasilno ponašanje. Nasilna djeca češće nemaju oca ili je on odsutan, a nedostatak oca se pokazao rizičnim činiteljem za razvoj nasilnog ponašanja kod dječaka. Autorice navode da općenito, nasilna djeca dolaze iz obitelji koje su manje povezane i u kojima roditelji nisu uključeni u djetetove aktivnosti.

U obiteljima nasilne djece prevladava negativna emocionalna klima, a posebno nedostatak empatije. Posebno se ističe djetetova izloženost svađama i nasilju unutar obitelji jer je utvrđena povezanost između izloženosti nasilju s povećanim rizikom za činjenje nasilnog ponašanja kao i za postajanjem žrtve nasilja (Velki i Kuterovac Jagodić, 2014).

4.4 Roditeljski stilovi kao protektivni odnosno rizični čimbenik u nastanku nasilnog ponašanja

Berk (2015) roditeljske stilove smatra kombinacijom ponašanja roditelja u raznim situacijama koji na taj način stvaraju trajno ozračje u odgoju djece. Deković i Raboteg-Šarić (1997) navode da je društveno ponašanje djece pod utjecajem roditeljskih postupaka koji mogu biti različiti ovisno o tome kakva će pravila roditelji postaviti i kako će ih provoditi, hoće li djeci pružiti potporu u njihovom razvoju i hoće li stvoriti sigurnu klimu za dijete. Autorice navode da je najefikasniji stil odgoja autoritativno roditeljstvo koje se sastoji od kombinacije visoke razine ljubavi, topline i razumijevanja dječjih potreba te odgovaranja na te potrebe i visoke razine zahtjeva roditelja za odgovornim ponašanjem djeteta u skladu s njegovom dobi.

Berk (2015) piše da je autoritativno roditeljstvo povezano s pojavom mnogih kompetencija koje uključuju samokontrolu, upravljanje vlastitim raspoloženjem, visoko samopoštovanje, dobro školsko postignuće kao i socijalnu i moralnu zrelost. Valić i Brajša-Žganec (2018) navode da djeca iz obitelji u kojima vlada prihvatanje i ljubav imaju prigodne emocionalne odgovore i emocionalno su stabilnija uz dobro samopoštovanje i osjećaj kompetentnosti te imaju manje problema s agresijom i neprijateljstvom. Roditeljska toplina i ljubav imaju pozitivan utjecaj na razvoj dječje emocionalne i socijalne inteligencije, kao i njihovu emocionalnu stabilnost i zrelost. Salovey, Mayer i Caruso (2000) navode kako je emocionalna inteligencija pozitivno povezana s roditeljskom toplinom, a negativno sa socijalnom tjeskobom i depresijom.

Za razliku od autoritativnog odgojnog stila, kao najbolji prediktor nasilnog ponašanja kod djece pokazao se autoritaran stil odgoja (Velki i Kuterovac Jagodić, 2014). Autoritaran roditeljski stil uključuje visoku razinu zahtjeva, a nisku razinu razumijevanja i roditeljske topline. Roditelji s takvim stilom odgoja često viču na dijete i kritiziraju ga te ako dijete ne posluša odmah kažnjavaju ga ili primjenjuju silu (Berk, 2015). Velki i Kuterovac Jagodić (2014) navode da roditelji djece koji su počinitelji nasilja imaju autoritaran roditeljski stil, dok roditelji počinitelja nasilja-žrtava primjenjuju indiferentni stil u kojem zanemaruju djecu i nedosljedni su u primjeni discipline. Kao posebno pogubno, ističe se zlostavljajuće discipliniranje jer djeca iz obitelji u kojima se zlostavlja pokazuju najviše nasilničkog ponašanja. Roditelji koji zlostavljaju djecu vide ih kao neposlušnu i agresivnu čak i kada se djeca ne ponašaju tako. Zbog toga često primjenjuju neprikladnu disciplinu i kazne koje nisu primjerene. Na taj način djeca u krugu obitelji uče kako je rješavanje problema na agresivan način normalno i to ponašanje koriste u odnosima s vršnjacima. Način discipliniranja pokazao se kao jedan od važnih čimbenika kod pojave nasilnog ponašanja pa tako djeca nasilnici često rastu u obiteljima gdje je fizičko kažnjavanje način discipliniranja (sve prema Velki, Kuterovac Jagodić, 2014).

Olweus (1997) navodi kako negativni emocionalni stavovi skrbnika, pogotovo majki, karakterizirani manjkom uključenosti i topline, povećavaju rizik za agresivno ponašanje. Nadalje, dopuštanje agresivnog ponašanja, bez postavljanja granica, što karakterizira permisivno roditeljstvo, dovodi do agresivnog ponašanja prema vršnjacima i odraslima te je vjerojatno da će se takvo ponašanje i nastaviti. Roditelji koji koriste autoritarni stil odgoja i fizičko kažnjavanje te imaju neprimjerene emocionalne reakcije odgajaju dijete koje će biti agresivnije od drugih (Olweus, 1997). Ukratko, mnogi aspekti ponašanja roditelja mogu se povezati s brojnim pokazateljima psihosocijalne prilagodbe adolescenata kao i njihovog odnosa s vršnjacima (Raboteg-Šarić, Sakoman i Brajša-Žganec, 2002).

5. POVEZANOST EMOCIONALNE INTELIGENCIJE I VRŠNJAČKOG NASILJA

S obzirom kako je nasilje među vršnjacima postao problem koji zahvaća cijeli svijet i cjelokupno društvo, mnoga istraživanja pokušala su utvrditi što pridonosi pojavi nasilja, ali i koji čimbenici utječu na smanjenje nasilja. Jedan od čimbenika u prevenciji nasilnog ponašanja je emocionalna inteligencija (Krulić i Velki, 2014). Mayer, Salovey i Caruso (2004, prema Krulić i Velki, 2014) nakon niza istraživanja ustvrdili su da što je viša razina emocionalne inteligencije to je manja razina nasilnog ponašanja i drugih ponašajnih problema. S obzirom da se koncept emocionalne inteligencije temelji na prepoznavanju vlastitih i tuđih osjećaja, razumijevanja istih te korištenja emocija kao temelja shvaćanja i rješavanja problema, logično je da će osobe s razvijenom emocionalnom inteligencijom iskazivati manje agresije, a sukobe rješavati mirnim putem (Krulić i Velki, 2014).

Emocionalna inteligencija najviše se povezuje sa sposobnošću prepoznavanja i razumijevanja osjećaja, mogućnošću zauzimanja tuđeg gledišta i sposobnošću upravljanjem emocija. Istraživanja su pokazala kako djeca koja imaju ravijene ove vještine u većoj mjeri iskazuju prosocijalno ponašanje i bolje se snalaze u socijalnim situacijama (Krulić i Velki, 2014). Važnim dijelom emocionalne inteligencije za područje nasilja smatra se empatija (Krulić, 2012). Findlay, Girardi i Coplan (2006, prema Krulić, 2012) navode da djeca s visoko razvijenim stupnjem empatije pokazuju više prosocijalnog ponašanja i da su socijalno osjetljivija, za razliku od onih manje empatičnih koji su skloni sramežljivom ili agresivnom ponašanju. Mayer i Salovey (1999) navode empatiju kao jednu od glavnih karakteristika emocionalno inteligentnog ponašanja, a uz to tvrde da je empatija motivator altruističnog ponašanja. Buljan Flander i sur. (2007) navode da istraživanja čiji je cilj bio procijeniti uvjete odrastanja nasilne djece nalaze da je razvoj nasilnog ponašanja bio brži ako dijete nije dobilo dovoljno roditeljske ljubavi i pažnje u ranom razvoju, odnosno u obiteljima gdje su dječje emocionalne potrebe bile zanemarene, čime se može objasniti manjak empatije kod nasilne djece. Krulić Kuzman, Velki i Takšić (2017) u istraživanju čiji je cilj bio ispitati potencijalne prediktore vršnjačkog nasilja i vršnjačke viktimizacije navode da se

najznačajnijim prediktorom pokazala emocionalna inteligencija, a osim toga značajnim su se prediktorima pokazali još dob i rod te broj braće i sestara. Djeca velik dio vremena provode s braćom i sestrama te im njihovo ponašanje služi kao model za ponašanje s vršnjacima. Ako dijete odrasta u obitelji u kojoj je izloženo nasilju od braće i sestara, a roditelji takvo ponašanje toleriraju i ne sankcioniraju ga, dijete će se vjerojatno tako ponašati i u odnosima s vršnjacima potpuno nesvjesno da je takvo ponašanje neprihvatljivo. Što se tiče dobi, istraživanja su pokazala kako se najviše agresije iskazuje pri završetku osnovne škole i početku srednje škole, a vrhunac agresije zabilježen je oko 15 godine. Dalje, istraživanja su pokazala kako su dječaci češće od djevojčica počinitelji nasilja, s time da su i tjelesno i verbalno nasilniji, a oba roda su podjednako uključena u neizravne i relacijske oblike nasilja što je dobiveno i u navedenom istraživanju koje su proveli Krulić Kuzman i sur. Upitnik emocionalne regulacije i kontrole koji su koristili u istraživanju, usmjeren je na regulaciju i kontrolu negativnih emocija te utjecaj negativnih emocija na mišljenje i pamćenje, što autori smatraju najvažnijim u problematici vršnjačkog nasilja. Krulić Kuzman i sur. (2017) navode da su istraživanja pronašla kako osobe koje imaju slabu mogućnost u prepoznavanju, tumačenju i razumijevanju tuđih emocija češće imaju problema sa zakonom i socijalo neprihvatljivim ponašanjem. Babić (2004; prema Vučenović i sur., 2014) je u ispitivanju povezanosti nekih sposobnosti emocionalne inteligencije i agresivnog ponašanja djece utvrdila da djeca s većom iskazanom količinom agresije imaju više poteškoća u prepoznavanju emocija te upravljanju vlastitim emocijama. Upravljanje emocijama smatra se najsloženijom sposobnosti u okviru emocionalne inteligencije i znakom emocionalne zrelosti. Osobe koje pokazuju višu razinu emocionalne kompetencije mogu bolje upravljati vlastitim osjećajima, a time i svojim ponašanjem. S druge strane, pojedinci koji imaju slabiju kontrolu vlastitih emocionalnih reakcija i kod kojih je negativan utjecaj emocija na mišljenje i pamćenje veći, biti će podložniji vršnjačkoj viktimizaciji (Krulić Kuzman i sur., 2017). Valić i Brajša-Žganec (2018) navode da je utvrđeno da su djeca i rani adolescenti koji pokazuju bolje vještine regulacije emocija socijalno kompetentnija i da ostvaruju bolje odnose sa svojim vršnjacima. Niska razina emocionalne kompetencije predviđa konflikte, a adolescenti koji iskazuju nižu razinu emocionalne inteligencije procijenjeni su agresivnijima te iskazuju više konfliktnih

ponašanja od vršnjaka s višom razinom emocionalne inteligencije. Rezultati istraživanja Valić i Brajša-Žganec (2018) kojem je cilj bio ispitati ulogu emocionalne kompetentnosti djeteta te djetetova viđenja roditeljskog ponašanja u objašnjenju agresivnog ponašanja, pokazali su da je emocionalna regulacija značajna u predikciji agresivnosti kod djece. Djeca koja su postigla više rezultate na mjeri emocionalne regulacije postigla su niže rezultate na mjeri agresivnog ponašanja. Mayer, Caruso i Salovey (2004; prema Vučenović, Takšić i Hajncl, 2014) navode da mladi s višom razinom emocionalne inteligencije u prosjeku manje piju, ne drogiraju se, uspješniji su pri rješavanju sukoba i pokazuju nižu razinu agresije. Arsenio (2003; prema Vučenović i sur., 2014) navodi kako je djetetovo emocionalno znanje koje uključuje imenovanje i prepoznavanje emocija negativno povezano s agresivnošću, a pozitivno s prihvaćanjem vršnjaka. Brojni autori utvrdili su da oni s bolje razvijenim sposobnostima emocionalne inteligencije iskazuju manju vjerojatnost poteškoća s nasiljem ili drogama. Istraživanja pokazuju da je razvoj emocionalne inteligencije u negativnoj korelaciji s razvojem submisivnosti koja uključuje podložnost nagovaranju, stoga su osobe koje imaju višu razinu emocionalne inteligencije manje podložne pritisku skupine (Vučenović i sur., 2014).

S obzirom da se na emocionalnu inteligenciju gleda kao na sposobnost koja je djelomično biološki određena, to pretpostavlja da je ona relativno stabilna osobina. Činjenica da osobe s niskom razinom emocionalne inteligencije u kasnijim fazama razvoja teže usvajaju emocionalne vještine, upućuje na postojanje osjetljivog razdoblja za usvajanje i oblikovanje emocionalnih vještina, a to je razdoblje ranog i srednjeg djetinjstva i adolescencije.

6. ZAKLJUČAK

Sva istraživanja koja se bave temom poveznosti emocionalne inteligencije i vršnjačkog nasilja nalaze da postoji povezanost između ova dva konstrukta, odnosno da veća razvijenost emocionalne inteligencije rezultira smanjenjem nasilja. Međutim, većina istraživanja navodi kako se rezultati moraju uzeti sa zadržkom zbog različitih mjernih instrumenata i različitih upitnika, odnosno testova kojima se mjeri emocionalna inteligencija tj. neke sposobnosti emocionalne inteligencije. Takšić i sur. (2006) navode da su najozbiljniji prigovori na emocionalnu inteligenciju to što su skale za mjerenje slabo pouzdane, to što ne postoji jedan točan odgovor, pogotovo kod konsezus kriterija, gdje se postavlja pitanje što je s iznimkama koje daju specifične odgovore. No, unatoč tome, ne može se zanemariti veliki značaj emocionalne inteligencije u razvoju i rješavanju nekih specifičnih problema u ponašanju. Kao što je navedeno, obitelj je prva zajednica u kojoj dijete uči o svojim emocijama i pravilnom te prihvatljivom iskazivanju istih pa bi tako za daljni napredak u razvoju emocionalne inteligencije bilo važno obrazovati roditelje o važnosti i ulozi koju ona igra u emocionalnom životu pojedinca.

LITERATURA

Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (SCI). *Psicothema*, 18, 13-25.

Berk, L. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj, emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Brajša-Žganec, A., Slunjski, E. (2007). Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: povezanost razumijevanja emocija i prosocijalnoga ponašanja. *Društvena istraživanja*, 16 (3), 477-496.

Buljan Flander, G., Durman Marijanović, Z., Ćorić Špoljar, R., (2007). Pojava nasilja među djecom s obzirom na spol, dob i prihvaćenost/odbačenost u školi. *Društvena istraživanja*, 1-2(87-88), 157-174.

Coloroso, B. (2004). *Nasilnik, žrtva i promatrač, od vrtića do srednje škole - kako roditelji i učitelji mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja*. Zagreb: Bios

Deković, M., Raboteg-Šarić, Z. (1997). Roditeljski odgojni postupci i odnosi adolescenata s vršnjacima. *Društvena istraživanja*, 4-5 (30-31), 427-445.

Goleman, D. (1997). *Emocionalna inteligencija*. Zagreb: Mozaik knjiga.

Grgić, N., Babić Čikeš, A., Ručević, S. (2014). Emocionalna inteligencija, agresivno i prosocijalno ponašanje učenika rane adolescentske dobi. *Život i škola*, 32, 43-60.

Hercigonja, Z. (2018). *Emocionalna inteligencija u odgoju i obrazovanju*. Varaždin: Fronta Impress.

Ivanović, M. (2008). *Emocionalna inteligencija, empatija i agresivno ponašanje u ranoj adolescenciji* (Diplomski rad). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Jurčević-Lozančić, A. (2016). *Socijalne kompetencije u ranome djetinjstvu*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

- Krulić Kuzman, K., Velki, T., Takšić, V. (2017). Važnost emocionalne inteligencije u objašnjenju problematike vršnjačkog nasilja. *Napredak*, 158(4), 419-438.
- Krulić, K. (2012). *Može li emocionalna inteligencije biti zaštitni faktor u prevenciji nasilja među vršnjacima*. (Diplomski rad). Osijek: Filozofski fakultet sveučilišta u Osijeku.
- Krznaric, R. (2014). *Empatija*. Zagreb: Planetopija
- Mayer, J., Salovey, P., Caruso, D. (2004). Emotional intelligence: theory, findings, and implications. *Psychological inquiry*, 15(3), 197-215.
- Milivojević, Z. (2010). *Emocije*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: facts and intervention. *European journal of psychology of education*. XII, 4, 495-510.
- Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002). Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja*, 2-3(58-59), 239-263.
- Salovey, P. i Sluyter, D., (1999). *Emocionalni razvoj i emocionalna inteligencija*. Zagreb: Educa.
- Shapiro, L. (1998). *Kako razviti emocionalnu inteligenciju djeteta*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Takšić, V., Mohorić, T., Munjas, R. (2006). Emocionalna inteligencija: teorija, operacionalizacija, primjena i povezanost s pozitivnom psihologijom. *Društvena istraživanja*. 4-5, 729-752.
- Valić, J., Brajša-Žganec, A., (2018). Kvaliteta obiteljske interakcije i emocionalna kompetentnost kao odrednice agresivnog ponašanja djece školske dobi. *Napredak*, 159(1-2), 115-138.
- Velki, T., Kuterovac Jagodić, G. (2014). Individualni i kontekstualni činitelji dječjega nasilničkoga ponašanja prema vršnjacima. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(1), 33-64.

Vučenović, D., Takšić, V., Hajncl. Lj. (2014). Razvoj emocionalne inteligencije u obiteljskom okruženju i utjecaj emocionalne inteligencije na smanjenje poteškoća u ponašanju. U: Brajša-Žganec, A., Lopižić, J. i Penazić, Z. (ur). *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 275-296.

Zrilić, S. (2006). Sudionici u krugu školskog nasilja - nasilnik, žrtva i promatrač. *Magistra Iadertina*, 1(1), 49-57.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Mia Golubić, izjavljujem da sam završni rad s naslovom „Povezanost emocionalne inteligencije i vršnjačkog nasilja“ izradila samostalno, pod mentorstvom doc .dr .sc. Tea Pahić.

Ovaj završni rad izvorni je rezultat mogega rada te se u njegovoj izradi nisam koristila drugim izvorima, osim onih koji su u njemu navedeni.

Mia Golubić